

Revista de Cancioneros Impresos y Manuscritos

número 7 - año 2018

ISSN: 2254-7444

ARTÍCULOS

Ausiàs March y los maldicientes

Robert Archer

1-18

Els manuscrits del *Cançoner sagrat de vides de sants*

Sergi Barceló i Trigueros

19-45

«Cuando yo era niña»: desplazamientos enunciativos en la canción de cuna de una cristiana cautiva

Marina Di Marco de Grossi

46-65

La *Doctrina que dieron a Sara* de Fernán Pérez de Guzmán: estudio y edición crítica

María Jesús Díez Garretas

66-149

Cancionero Imagery and the Haptic Power of the Gaze in Roís Corella's *Història de Leànder i Hero*

Luis F. López González

150-180

Lírica trobadoresca amb filtres italians: Rigaut de Berbezilh en *Curial e Güelfa*

Abel Soler

181-207

Un testimonio desconocido de la poesía satírica del Conde de Villamediana: los textos

Debora Vaccari

208-242

ELS MANUSCRITS DEL *CANÇONER SAGRAT DE VIDES DE SANTS** THE MANUSCRIPTS OF THE *CANÇONER SAGRAT DE VIDES DE SANTS*

Sergi Barceló i Trigueros

Universitat d'Alacant / Hebei Foreign Studies University

sergibarc@gmail.com

RESUM

L'estudi de l'obra de Miquel Ortigues comporta una sèrie d'obstacles difícils de resoldre ateses les mancances documentals que es tenen a l'abast. Tot i això, l'estudi minuciós dels manuscrits del *Cançoner sagrat de vides de sants* pot oferir molta informació i encendre algunes llums per tal de resseguir les petjades d'aquest autor. Així ha ocorregut en analitzar aspectes formals com les filigranes del paper, el tipus de lletra, la composició dels quaderns o la pròpia història dels manuscrits. És ara que es pot començar a parlar de forma empírica de les dates, del procés de redacció i plantejar acaraments amb altres documents d'Ortigues per a albirar noves informacions que podrien resultar reveladores.

MOTS CLAU: codicology, *Cançoner sagrat*, Miquel Ortigues, hagiografia, poesia valenciana del segle xv.

ABSTRACT

The study of Miquel Ortigues work involves a series of difficult obstacles to solve because of the emptiness of the documentary information that we have in our hands. Nevertheless, a careful study of the manuscripts of *Cançoner sagrat de vides de sants* can offer a lot of information and shed light on following Miquel Ortigues's footprints. This is what happened after analyzing formal matters like the watermarks paper, the letter styles, the quire composition or the manuscripts history. Therefore, it is now when an empirical study can begin based on dates

* Aquest treball s'inscriu en el marc del projecte d'investigació *La literatura hagiogràfica catalana entre el manuscrito y la imprenta* (FFI2013-43927-P) del Ministerio de Economía y Competitividad. Així mateix, aquest projecte aixopluga la tesi doctoral que la professora Marinela Garcia em dirigeix sobre l'obra literària de Miquel Ortigues i sobre l'estudi del personatge en qüestió.

and the process of composition. Also, it becomes necessary to propose studies with other Ortigues documents to cite new information that could be revealing.

KEYWORDS: codicology, *Cançoners sagrats*, Miquel Ortigues, hagiografia, Valencian poetry of xv century.

El *Cançoners sagrats de vides de sants*,¹ com així l'anomenaren Foulché-Delbosch i Massó Torrents (1912), és un recull de goigs autògraf redactat, molt probablement, pel notari valencià Miquel Ortigues² entre les darreries del segle xv i el començament del segle xvi. Fins el dia d'avui l'estudi d'aquesta obra no ha donat molts fruits llevat de valuoses excepcions, i entre les raons per les quals els textos han tingut poc èxit pot haver la manca d'informació que hi ha al voltant d'ells i els esculls que la desmembració dels manuscrits presenta per tal de reconstruir la història natural d'aquesta obra singular.

En el marc de la meua investigació doctoral he pogut tractar a fons els manuscrits del *Cançoners sagrats* així com altres materials documentals en diversos arxius els quals m'han ajudat a configurar els límits i l'abast d'aquesta línia de treball. De moment, només puc advertir que l'estudi del personatge i del seu context sociocultural, la investigació documental i l'anàlisi literària preveuen uns resultats força interessants a l'hora d'encabir la producció d'Ortigues en uns gèneres literaris concrets i en una òrbita socioliterària complexa i alhora exuberant.³ Tornant al cas que ens ocupa, aquest article ofereix els resultats de l'estudi formal sobre els dos manuscrits que contenen

1 A partir d'ara *Cançoners sagrats*.

2 Miquel Ortigues és autor, almenys, de la primera composició de l'opuscle anomenat *Plant de la Verge Maria*. En la rúbrica d'aquesta composició apareix el seu nom, primera pista que ha conduït a pensar que és autor de la resta de composicions de l'opuscle. Això és el que Colom també degué pensar ja que atribuï en el Catàleg de la Biblioteca Colombina tot el volum a Miquel Ortigues. Fent ús de la mateixa analogia, Miquel Ortigues també podria ser l'autor del *Cançoners sagrats* si es té en compte que dues composicions que s'hi troben apareixen en el *Plant* idènticament. Vegeu també Miquel i Planas 1915, Palàcios 1977, Parramon 1992 o Garcia 2016.

3 Actualment, prepare un article sobre els resultats de l'estudi documental als arxius valencians sobre l'activitat notarial de Miquel Ortigues.

els goigs i les oracions del *Cançoner sagrat*. Una nova anàlisi formal dels manuscrits ha estat clau en aquest treball per a la fixació d'un tarannà literari de l'autor a partir del qual es pot observar el procés de redacció i composició literària, així com per a palesar el coneixement de la tècnica de redacció que Ortigues posseïa. Sens dubte, aquesta línia de treball es presumeix necessària per a completar un esclavó més en la interessant història d'aquests texts i el seu autor.

Els manuscrits originals del *Cançoner sagrat* es conserven dividits com a *disjecta membra* a la Biblioteca de Catalunya la primera part (Manuscrit 3) i a la Biblioteca Municipal de València Serrano Morales la segona (6519-18-8), però tot i la catalogació sistemàtica dels manuscrits per part d'institucions i bibliòfils, encara ningú ha fixat unes sigles convencionals dels manuscrits. Per això, el primer que farem ací serà proposar una nomenclatura per a anomenar els dos manuscrits per tal que es pugui identificar l'obra des d'un punt de vista ecdòtic i científic. Ho farem atenent la proposta que Brian Dutton (1982) ofereix sobre el lloc de procedència o de conservació,⁴ de forma que anomenarem la primera part CSC (CS= Cançoner Sagrat + C= Biblioteca de Catalunya) i la segona CSV (CS=Cançoner sagrat + V= València).

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Com s'apuntava al començament, els manuscrits han estat objecte d'estudi per alguns investigadors de forma puntual i sempre en vistes a les relacions suscitées entre les composicions que hi apareixen i la suposada autoria de Miquel Ortigues. Aquests estudis han estat els primers fonaments a l'hora de plantejar el meu treball d'investigació i s'han tingut en compte per a la realització d'aquest article, que a més esdevenen el punt de partida indefectible per al bastiment de qualsevol treball sobre

4 Brian Dutton proposa un sistema d'identificació dels cançoners a partir d'unes elements objectius tals com la localització del testimoni on s'ha conservat. Apuntem que per no complicar la nomenclatura de les identitats de les dues parts del manuscrit ens hem decidit per reduir la informació de la biblioteca on es conserva en «C» (Catalunya) i «V» (València). Una altra opció hagués estat utilitzar les inicials de les dues ciutats on es conserven, però creiem que podria haver generat alguna confusió per raons fonètiques en no discriminar la *b* de la *v*.

el *Cançoner sagrat* i sobre l'obra de Miquel Ortigues en general.⁵ Un breu estat de la qüestió sobre les notícies que ens han precedit ajudarà a plantejar un punt d'inici.

Les primeres notícies que es publiquen sobre l'existència dels textos es remunten al segle XIX. Al catàleg de la biblioteca de Salvà (1872, I: 207) trobem la descripció del manuscrit CSC en un moment anterior a l'enquadernació. El bibliòfil valencià comenta algunes característiques del volum sobre la composició i l'estat de conservació, però sobretot crida l'atenció el comentari sobre l'autoria pel que té de premonitori: «Como carece de portada, y al parecer nunca la tuvo, no se sabe si su contenido es de uno o de varios autores». Per la seua banda, ja en els primers anys del segle XX, Massó i Torrents (1906: 238-247) dóna compte de l'existència del CSV a la Biblioteca Serrano Morales de València, en fa una breu descripció i anota la col·lació de les composicions. Tanmateix, l'edició dels dos manuscrits en la publicació del *Cançoner sagrat de vides de sants* per part de Massó Torrents i Foulché-Delbosch (1912) fou el primer pas per a donar forma unitària a una obra que romania separada i de la qual ningú havia mostrat massa interès literari més enllà d'anotacions puntuals en diversos catàlegs.⁶ Tres anys més tard, Miquel i Planas (1915: 1-55) publicà un article a *Bibliofilia* on edità l'opuscle conegut com el *Plant de la Verge Maria*. És en aquest treball on per primera vegada trobem el nom de Miquel Ortigues relacionat amb els textos del *Cançoner sagrat*. Miquel i Planas s'adonà que dues de les composicions de l'opuscle que ell editava es trobaven en l'edició dels manuscrits de Massó Torrents i Foulché-Delbosch. Com que en la primera composició de l'opuscle Miquel Ortigues figurava com l'autor, Miquel i Planas atribueix l'autoria de les dues composicions a la mateixa persona.⁷ Però va

5 Per a altres estudis relacionats amb l'autor dels manuscrits i elements contextuals i literaris, vegeu Barceló 2013 i en premsa; Garcia 2014, 2015 i 2016; i Martínez 2014.

6 Els catàlegs que donen compte dels manuscrits comencen a publicar-se a principis del segle XX i es poden rastrejar al llarg de tot el segle. Per al CSC, vegeu Massó i Torrents & Rubió i Balaguer 1989: 2-5; Bohigàs 1925: 302; Cincuenta 1968: 125; Courcelles 1986a. Per al CSV, Massó i Torrents 1906: 238-247; 1913-1914: 235-238; Giner 1991, I: 160. Els catàlegs que recullen els dos manuscrits són Massó i Torrents 1932: 44 i BITECA (manid 1328 i 1329).

7 Garcia 2016 fa un acurat estudi sobre totes les edicions de l'opuscle i aprofundeix sobre l'autoria de les composicions. Tot i que no confirma de forma absoluta l'autoria de Miquel Ortigues, contrasta

més enllà, com que els manuscrits del *Cançoner sagrat* són autògrafs, Miquel i Planas creu convenient atribuir l'autoria no només a les dues composicions coincidents en les dues obres, sinó a totes. D'aquesta manera, és la primera vegada que es proposa Miquel Ortigues com a autor del *Cançoner sagrat*, així com de les composicions del *Plant de la Verge Maria*.

D'ençà d'aquell moment, el tema no gaudí de massa interès i durant dècades només es poden rastrejar notícies aïllades en catàlegs, com és el cas que ofereix el mateix Massó Torrents (1932: 44), que reporta el contingut de cada manuscrit amb la rúbrica de cada composició i el seu *incipit*. També assenyala la quantitat de folis de cadascun, la mesura del foli i apunta el possible nom de Miquel Ortigues, seguint les tesis de Miquel i Planas, com autor de totes les composicions. Cal destacar també els comentaris amb què Joan Amades i Josep Colomines (1946-1948: 28-30) tracten la possible autoria de Miquel Ortigues al voltant d'algunes composicions que guarden relació amb el *Cançoner sagrat*. Dues dècades més tard apareix publicada *La Guía de la Biblioteca Central de la Diputación Provincial de Barcelona* (=Biblioteca de Catalunya 1959), on s'esmenta el CSC en el seu inventari de manuscrits per ordre de registre. En el mateix sentit, el volum *Cincuenta años de la antigua Biblioteca de Cataluña* (Bohigas 1968) també fa un esment semblant en l'inventari de manuscrits.

Josep Palàcios (1977) reprèn el tema i rebut la possible relació d'autoria entre els textos del *Plant de la Verge Maria* i els del *Cançoner sagrat*. Desestima així el plantejament de Miquel i Planas ja que posa en dubte que l'aparició del nom de Miquel Ortigues en l'*incipit* de la primera composició del *Plant de la Verge Maria* haja de significar que totes les altres composicions de l'opuscle hagen de ser necessàriament del mateix autor. A més, apunta que trobar la mateixa composició en volums diferents no hauria de conduir a pensar que la resta d'obres hagen de ser del mateix autor atès que la naturalesa de molts cançoners era precisament la de recollir testimonis de diversos gèneres, formes, autors i fins i tot llengües diferents.

algunes dades que condueixen a pensar que aquest notari és l'autor de tots els textos del *Plant*.

En la mateixa línia, Parramon (1992), a banda de posar en dubte l'autoria de Miquel Ortigues pels mateixos motius que argüeix Palàcios, analitza les 59 composicions dels dos volums en el seu estudi sobre la mètrica i la versificació al costat d'un voluminós corpus de poesia catalana. Es tracta, per als nostres interessos, d'un estudi cabdal per a delimitar aspectes formals de les composicions del *Cançoner sagrat* i un punt de partida indispensable per a qualsevol treball sobre la mètrica i la versificació de les composicions.

Uns anys abans, Dominique de Courcelles (1986a: 111-119) estudià el volum CSC des d'una vessant literària sobre el tarannà social, religiós i literari del gènere dels goigs. Aquest treball esdevé la primera anàlisi estrictament literària dels textos dels manuscrits que fins el moment només havien estat subjectes a consideracions de caire tècnic i històric. Li seguirà un segon treball (Courcelles 1986b: 377-393) en què posa en relació els goigs del volum CSC amb els textos del manuscrit 1191 de la Biblioteca de Catalunya al voltant del significat de la mortificació del cos dels sants en el relat dels goigs.

No ens hem d'oblidar en aquest repàs de les fonamentals plataformes digitals que descriuen minuciosament els manuscrits. D'una banda, la base de dades *Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna*,⁸ i d'altra banda *BITECA* (manid 1328 i 1329), esdevenen actualment una eina indispensable per a qualsevol investigador que vulga atansar-se a un manuscrit. Les descripcions físiques, sobretot les de *BITECA*, són exhaustives i molt detallades i han estat de gran ajuda per a establir un punt de partida en l'estudi dels manuscrits que ací tractem.

Finalment, a partir de les investigacions per a l'elaboració de la tesi doctoral, Barceló (2013: 61-83) estudia l'estil i la llengua de Miquel Ortigues al *Cançoner sagrat* així com també fa una descripció de les tipologies mètriques. Martínez (2014: 77-92), al seu torn, recull algunes de les aportacions de Barceló i estudia les possibles fonts i la funcionalitat del *Cançoner sagrat*.

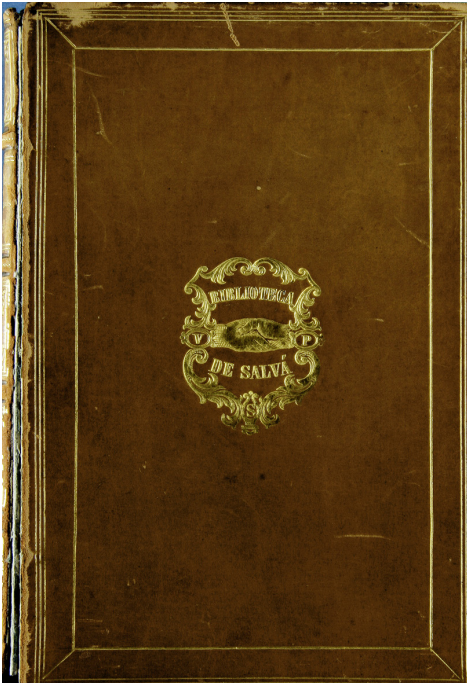
8 Es pot consultar la informació del manuscrit en <http://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=9>.

DESCRIPCIÓ DELS MANUSCRITS

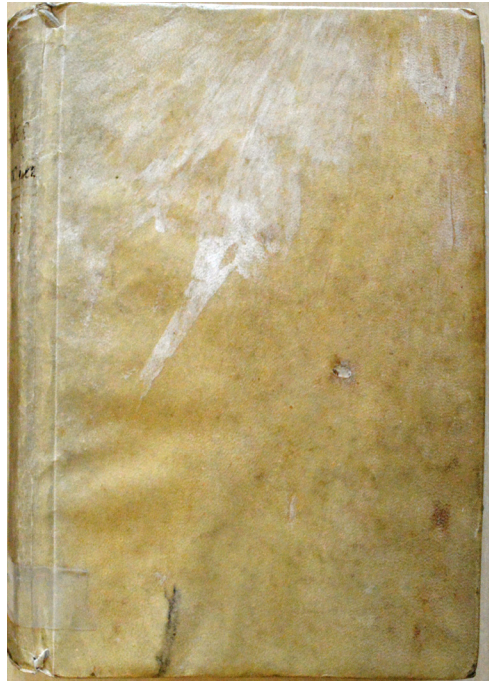
Sense perdre de vista tots aquests valuosos treballs previs i tenint en compte les anteriors descripcions, hem elaborat una descripció pròpia dels manuscrits a partir de l'anàlisi física dels dos volums, la qual ens ha donat l'oportunitat d'observar i reportar detalls que fins ara no s'havien tingut en compte en les descripcions anteriors.⁹ Com ja s'ha dit, la primera part de l'obra es conserva al Manuscrit 3 de la Biblioteca de Catalunya (CSC). El volum es troba enquadernat sense guarnicions metàl·liques, amb pell de vedella groguenca i amb el *supra libris* de les mans entrecreuades dels bibliòfils valencians Salvà a la part central de la coberta anterior i posterior on, a més de poder-se llegir «Biblioteca de Salvà», també s'observen les inicials de Vicent Salvà i Pere Salvà, pare i fill que regentaren la biblioteca. Compta amb sis nervis al llom; entre el segon i el tercer, comptant de dalt cap a baix, es llig «Cobles a diversos sants»; després de l'últim nervi inferior, es llig «Manuscrit Siglo XV». Compta amb dos fulls de guarda entre el primer foli i el pla anterior i posterior. En el primer foli, a llapis, hi ha escrit a l'extrem superior esquerre dues xifres, de la mateixa mà: «541» i «1054». A sota, en tinta negra, hi ha la identificació del manuscrit de la Biblioteca de Catalunya: «M.3». En l'últim full de guarda posterior es pot observar un teixell de l'Institut d'Estudis Catalans on s'indica el número del document «3», l'armari «1» i el prestatge «11».

El segon volum, conservat a la biblioteca municipal de València Serrano Morales (CSV), encara presenta una enquadernació més antiga que deu ser la que Gregori Maians féu en dividir el document. Es troba enquadernat en pergamí sobre cartró i els talls s'observen jaspiats en blau. Al teixell del llom es pot llegir el títol del volum «Poesies. Valencia [...] T. II».

9 Les aportacions respecte als treballs previs es poden constatar amb una descripció exhaustiva sobre els elements externs fruit de les enquadernacions i de la catalogació per part de les biblioteques; es du a terme un estudi sobre les filigranes dels folis per tal de fixar la procedència del paper i tractar d'acotar una data de composició aproximada; la descripció i els comentaris sobre la composició dels quaderns és cabdal per a mirar d'entendre el procés de redacció de l'obra, així com l'anàlisi i la comparació cal·ligràfica entre la primera redacció i les noves lliçons permet copsar la sistematització de la revisió i l'autocorrecció; l'acarament cal·ligràfic de les composicions i documents notariais de Miquel Ortigues resulta quasi definitiu a l'hora d'establir-ne l'autoria.

M.3 de la Biblioteca de Catalunya: CSC, coberta

Volum 6519-18-8 de la Biblioteca Serrano
Morales de València: CSV, coberta

Pel que fa a la composició física dels volums, CSC està format per 91 folis de redacció. A banda del full de guarda fals anterior i posterior que inclou l'enquadernació nova, s'hi ha de comptar, a més, un foli i la meitat d'un altre que resta enganxat al full de guarda de l'enquadernació nova. El recompte final, doncs, és de 94 folis. La part central del volum està formada per quaderns de huit bifolis però la nova enquadernació de Salvà no permet jutjar amb precisió la constitució de les parts inicial i final; en cap cas s'observen reclams entre els quaderns. Pel que fa al volum CSV, també amb un full de guarda anterior i posterior, es pot apreciar la constitució dels nou quaderns en què es divideixen els 120 folis: 1^{3/6}, 2⁴, 3¹⁰, 4²⁴, 5¹⁰, 6^{11/10}, 7^{13/11}, 8⁴, 9^{5/7}. S'ha de fer marcar que s'han perdut alguns folis d'aquest volum que segueixen el foli 114. La composició que ocupa aquest foli està incompleta així com el començament de la composició que li segueix.

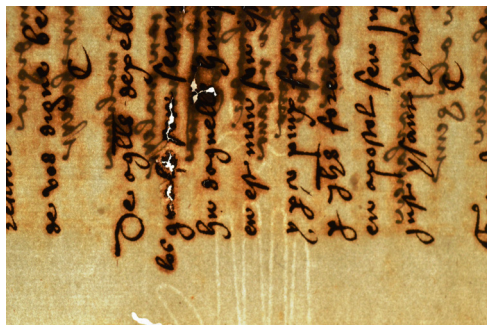
Segons *BITECA*, al CSC es detecta una sola filigrana amb forma de tulipa amb dues fulles a la tija.¹⁰ Pel que fa al CSV, a banda d'aquesta mateixa filigrana, se n'observen diverses repartides per tots els quaderns. La relligadura complica moltíssim l'observació completa de les filigranes, però l'estudi de cada meitat de la filigrana possibilita la identificació aproximada d'una sèrie de filigranes més o menys coetànies i provinents dels mateixos indrets. A la imatge 3 s'observa la filigrana 172 de Valls (1970) que ell data el 1505.¹¹ Les imatges 4 i 5 corresponen a dos tipus de filigranes molt semblants a les del CSC però amb petites variacions. La 4 s'ajusta més al model 22 de Valls i al model 70 de Cabanes (1973) que ella i les coautores daten en el 1500. La filigrana de la imatge 5 s'assembla més al model 69 de Cabanes que la fixa en l'any 1494. La datació que Briquet fa al seu catàleg de la filigrana 6648 i la datació que Cabanes apunta per a la filigrana 69 del seu catàleg donen una pista per a limitar el moment de composició del *Cançoner* fins els primers anys del 1500 com a molt tard. Totes aquestes filigranes, comuns a la València del s. xv, es tornen a trobar als protocols de Miquel Ortigues acompanyades d'altres models de l'època.¹²

La filigrana de la imatge 6 correspon al full de guarda del CSV, es tracta d'una filigrana del s. xvii o xviii la qual representa probablement a un escut reial que inclou l'escut de dues barres verticals. Es tracta, doncs, del moment d'enquadernació en què es van separar els dos volums.

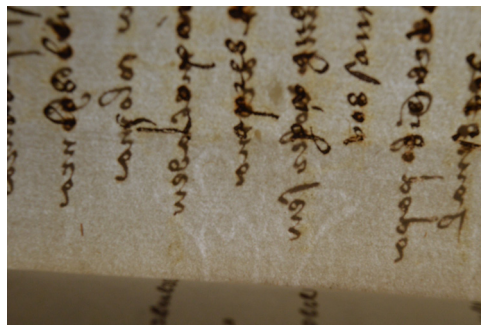
10 *BITECA* només registra un tipus de filigrana que es correspondria al model de Briquet 6648 i que se situaria a Pisa entre el 1466 i el 1967 i a Palerm cap al 1470. Tanmateix, caldrà inspeccionar de nou el volum perquè sobta el contrast de la varietat de filigranes entre CSC i CSV.

11 *BITECA* detecta aquesta mateixa filigrana i l'associa al model de Piccard 155715 localitzat a Còrdova cap al 1526. També anota la presència de la filigrana de la flor en tulipa amb dues fulles, però no la cataloga.

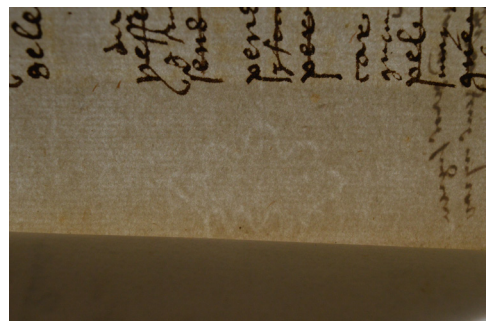
12 Vegeu altres models dels protocols recollits a Cabanes 1973: Mà amb estel 110, creu invertida 57, muntanyes 133, roda, corneta, entre altres.

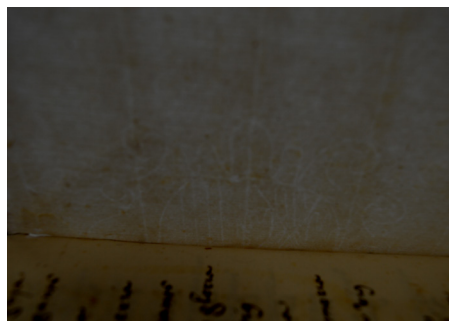
Filigrana mà amb estel

Filigrana flor

Filigrana flor

Filigrana escut

En tots dos volums es pot observar com les composicions s'ajusten als quaderns sense que aquestes passen d'un a l'altre. Per tant, semblen quaderns copiats independentment i enquadernats posteriorment. En els últims folis del quadern es poden trobar anotacions de caire personal que no tenen res a veure amb les composicions. Per aquest procediment, acostuma a deixar-se en blanc el verso de l'últim foli de la composició per començar la nova composició en el recto del següent foli. Hi ha, però, alguns casos en què no es segueix aquesta pauta i les composicions comencen en el verso (CSC: 8^v-12^r, 25^v-29^r i 29^v-30^v; CSV: 7^v-10^v, 69^v-72^v, 106^v-109^r i 113^v-114^v).

En format d'octau, ambdós volums presenten la mateixa mesura de pàgina, tot i algunes petites variacions degudes a l'enquadernació dels volums. La pàgina fa 194 x

130 mm.,¹³ però s'ha d'apreciar que aquestes mesures no són les originals, ja que com s'observa en alguns casos, hi ha caràcters completament tallats a la part superior. És el cas d'alguns calderons dels extrems superiors (CSC, f. 52^v) o correccions dels versos superiors que han estat guillotínades (CSC, f. 75^v).

La mesura de la caixa s'ajusta en tots dos manuscrits a una columna central tot i que no contempla una mida general, sinó que s'adequa segons la mètrica i la versificació que presenten les composicions. Així, la caixa d'unes octaves heptasíl·labes és molt diferent que unes dècimes decasíl·labes, per posar dos exemples extrems. Pel que fa a les composicions heptasíl·labes, si fa no fa, la caixa té unes mesures de 160 x 95mm. En canvi, les cobles decasíl·labes poden arribar a l'extrem dret de la pàgina. Aquestes diferències entre caixes es pot arribar a comprendre si s'entén que els manuscrits tenien un caràcter personal i que, per tant, no hi havia cap motivació editorial. Aquest caràcter personal de l'obra es podrà comprovar més endavant en nombroses ocasions en copsar com s'utilitzen els marges i els espais entre estrofes per anotar correccions i altres lliçons. Amb tot, aquestes diferències entre caixes d'escriptura podria tindre una significació important. L'autor no hauria escrit les composicions per primera vegada de forma improvisada segons avançava en la redacció, sinó que abans de cada peça ja coneixeria les dimensions necessàries per a encabir la composició en el foli. Si ens atenem a aquesta teoria, podríem concloure que els manuscrits, tot i les revisions i correccions, són el resultat d'un procés de transcripció i que, per tant, la disposició de les poesies no fou gens arbitrària. Aquesta mateixa tesi, per motius diferents, la sosté Martínez en parlar sobre la tria del material temàtic de les composicions:

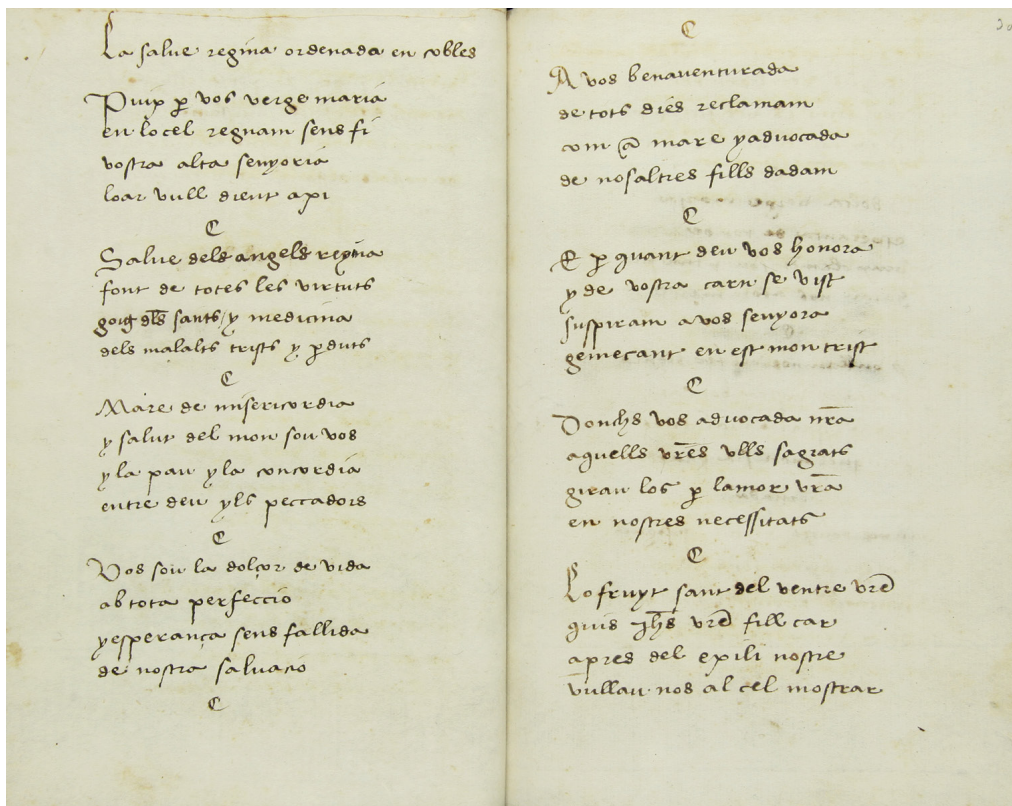
El compilador del *Cançoner*, fuera o no el autor literario de todo él, ya tenía *in mente* la organización de todo este material desde su primerísima concepción y únicamente introdujo algunos leves retoques, más por razones coyunturales, de espacio físico, que conceptuales (2014: 88).

13 Segons la descripció que ofereix la *Base de dades de manuscrits catalans de l'edat moderna*.

Tots dos volums presenten variació en quant a les línies de redacció, si bé l'oscil·lació depén de si les composicions són en octaves o en dècimes. En el primer cas, acostuma a ajustar-se a les 20 línies, mentre que en el cas de les dècimes es poden arribar a comptabilitzar fins a 23. En qualsevol cas, totes les composicions s'enceten amb la rúbrica que els dona nom i a continuació, a una columna, es disposen les línies.

Només el volum CSC conté la foliació, que en aquest cas és moderna, escrita a llapis a l'extrem superior dret i comença en el primer foli de la redacció, deixant fora de còmput els fulls de guarda. Sens dubte, l'enquadernació de pell del CSC ha permés una millor conservació dels pergamins, a diferència de CSV, que tot i que també presenta un bon estat de conservació, hi ha folis en què els corcs s'han menjat alguns marges sense que això haja afectat considerablement el text.

L'estil de la lletra és uniforme en la majoria dels casos i s'ajusta a l'estil de la humanística cursiva. Tanmateix, s'ha de fer notar que la cursiva de les composicions és més redona que les correccions i les lliçons alternatives les quals presenten un tipus de lletra molt més descurada. Aquesta lletra coincideix amb la humanística cursiva que apareix als protocols notariais de Miquel Ortigues tot i les variants que al llarg de trenta anys poden trobar-se en l'activitat professional d'un notari tan actiu. La diversitat cal·ligràfica d'un mateix autor és ben normal i depén de factors tals com la tipologia del document, la datació, el destinatari, l'ús del document o fins i tot el temps d'execució.

M.3 de la Biblioteca de Catalunya: CSC, ff. 29^r i 30^r: mostra del tipus de lletra gòtico-humanística de Miquel Ortigues en un text literari

de nauy lo laoré / y granet ranzes
queg dano lo prey / de tanto valor
O rano
olimpic a se / y es de limposos
A popols insignes / y molt gloriosos
fino y sens / judeo / amfio de denz gal
any de / judeo / amfio de denz gal
quy almeu lo re / e pany abundoso
de granet ranzes / y bent prenosos
los qualz son exere / y molt subraant
y pany / los do / regnan tan insignes
ab dea exernal / y e fo ranz fello
de auant de merre / ala do de benignet
preguen a senyor / quent nulla fer dignes
dareny a la gloria / del regne de lo reys
y met suplicant / quere e pany de
dels bens de granos / no robra hinc vipo
damey.

M.3 de la Biblioteca de Catalunya: CSC, f. 77^v: mostra del tipus de lletra humanística de Miquel Ortigues en les correccions dels textos literaris

Die vii nonis mayo
1544

Juvenon de la sacrosancta passio del
fill de deu imaginant lo que rapid fel
popul de lance ferir espant de l'and
extinguer la gloria de parais & roy roial
let roial mundanal per transiret colles
negables & arripu en un postu reb
nostra que rest & la mort & pudgura
& la ora exime de aglla & lo que
jurament moltes vegades se espone
ales xpus passio de la xpus videt
en l'obra sent fer y ordenar de po
bent & roy no necessary app y dar
rolo o des omnipotens y lo que se espone
ordenar & manant ^{deus} dispone domny me
qd moriens un unius y depar cupans
reps enangulhar als fills parents e amils
que sobreviua & a ex amor deo yo don
diego de roxet Conyeller & Cambier de la
magespa del S. Rey ebarles general de
regne de catalens franc pa de rois y de pres
y granos de un sempre deu & ab mon

Mostra del tipus de lletra humanística de Miquel Ortigues en un dels documents notarials del seu llibre de protocols: 10251 (A.R.V.)

Tant el volum CSC com CSV presenten tinta negra en tots els casos. Les majúscules són utilitzades en la primera lletra dels títols o les rúbriques de cada composició, al començament de cada cobla, en les rúbriques de les cobles finals com «Tornada», «Oració», «Exordi» o «Amén» i entre les cobles per separar-les amb un calderó «C». En ocasions, aquest calderó sobreïx de la caixa i es pot trobar a l'extrem central superior (CSC, 17^v). Els títols de les composicions sempre apareixen centrats a la part superior de la pàgina tot utilitzant dues línies si és escaient. S'ha d'apuntar que en les composicions decasíl·labes hi ha marcada la cesura en la quarta síl·laba mitjançant una barra diagonal, molt freqüent en aquest tipus de composicions per a indicar les separacions. En la composició dedicada als Reis d'Orient del CSV l'autor s'encarrega de numerar les cobles. Un cas similar passa amb les composicions de la Pietat on en el marge esquerre Ortigues anota successivament el seu nom «Ortigues» i el del «notari Adrià». Suposem que la composició s'havia enllestit per a ser llegida en veu alta a dos veus i Ortigues s'havia encarregat d'assignar cada cobla al seu *versador*.

S'ha de fer notar un *ex-libris* que apareix als dos volums després de la rúbrica de la primera composició. Es tracta d'una anotació que fa saber la procedència dels textos i que, lògicament, no pertany a la mà de l'autor dels versos: «De la Libreria Mayansiana». Al foli 63 de CSC, també trobem de la mateixa mà una traducció del sant al castellà, en aquest cas sant Breç: «Bricio».

Al llarg del volum es poden trobar correccions autògrafes dels versos inicials així com anotacions d'altres lliçons que esdevenen o bé correccions de versos o cobles senceres, o bé versos o cobles noves. Ací es mostren alguns exemples:

- Anotacions damunt dels versos per oferir una nova lliçó a una part del vers (CSC, 5, cobla 3).
- Lliçons noves damunt de versos sense ratllar que, part d'elles, han estat ratllades i corregides (CSC, 29).
- Correccions de fragments de versos o de cobles que han estat ratllades i on l'autor ha escrit noves lliçons damunt dels elements ratllats (CSC, 5, cobla 2).

- Hi ha casos en què es combinen fragments de versos ratllats amb d'altres on només s'anota una possible lliçó al damunt. En aquest cas, la lliçó que s'ha de llegir en el cas dels versos ratllats és la del damunt del vers; la segona lliçó del vers sense ratllar s'hauria de sotmetre a una anàlisi formal per decidir quina de les lliçons és la que preval sobre l'altra (CSC, 40).
- Lliçons alternatives que després d'haver estat anotades damunt del vers o al marge han estat ratllades (CSC, 22, 7).
- Hi ha casos en què es troba anotada part d'una cobla al marge de la caixa (CSC 64; CSV, f. 61^r; CSV, f. 98^r).
- També hi ha casos en què s'escriu una nova cobla en l'espai que hi ha entre dues cobles (CSV, f. 42^v).
- A l'extrem inferior central del f. 33^r de CSC hi ha una anotació autògrafa a peu de pàgina de dos versos amb una referència a uns versos del cos del text. És l'únic cas en tots dos volums en què Ortigues utilitza aquesta estratègia de referencialitat. La nota és una lliçó nova a dos versos.
- A l'extrem inferior del f. 49^v de CSV hi ha anotada una cobla de la composició que li segueix. Es tracta d'una cobla que s'hauria d'inserir dins el goig dedicat a sant Llàtzer. Sembla que els espais buits dels folis, de manera puntual, li aprofitaven a l'autor per anotar correccions.

En el volum CSC, en el foli 25^r, a continuació del final de l'oració de les cobles de sant Jaume, hi ha una anotació que sembla d'una altra mà: «Monçonis catala cavaller de la plana». Sembla la mateixa mà i el mateix motiu que tornarà a aparèixer al f. 57^v: «Jo viscent catala cavaller confesse aver rebut de vos pere miquel cavaller y abatidor de la vila de castello de la plana vin[t] lli[u]res de preu de una casa que esta en lo car[r]er magor de front de casa de giner y la[u]rador, no dines». En el foli 103^v de CSV hi ha una altra anotació que sembla un assaig de l'anterior: «yo viscent catala confese aver

rebut de vos pere miq». ¹⁴ De la mateixa mà, a CSV també es detecta una anotació just després de la composició dedicada a sant Mateu (f. 17^r): «salut y de joya grande debe aquel dia [...] verano y veganganos de tu mano larga vida y gran debate de [...] que se quiero mas que no a mi». Al f. 57^v de CSV, es torna a trobar una anotació de caire notarial «In nomine domini» seguida d'unes anotacions personals. Totes aquestes anotacions semblen de la mateixa mà i corresponen a una lletra humanística cursiva pròpia de del segle XVI. Segons Courcelles (1986b), els volums s'han de situar a Castelló en algun moment després de la redacció ateses les aparicions d'aquests llinatges castellanencs. Té sentit aquesta tesi si donem per bona la relació filial del notari Gaspar Ortigues amb l'autor del *Cançoner sagrat*. Els protocols notariaus de Gaspar el situen a les ciutats de Sogorb i València entre els anys 1513 i el 1523. ¹⁵ Caldrà revisar els protocols d'aquest notari per a comprovar si l'activitat professional del fill d'Ortigues va comportar relacions amb habitants de Castelló i així donar per bona la tesi de Courcelles.

14 María Dolores Mateu Ibars (1970: 377-393) parla sobre la conveniència de revisar alguns aspectes passats per alt en l'estudi del volum CSC. A banda de deslligar-se de les valoracions que Foulché-Delbosc li confereix a Ortigues en el pròleg de l'edició de 1912 (Vegeu Barceló, 2013) i plantejar l'estudi del cançoner des d'una perspectiva més analítica i sincrònica, dóna compte d'unes anotacions que es troben al volum i que poden donar pistes sobre el *via crucis* que van haver de passar els dos volums abans d'arribar on són ara mateix. En concret, proposa la possibilitat que el volum hagués estat en algun moment després de la composició a Castelló, ateses les anotacions esmentades al verso de dos folis que fan referència a «monçonís català» i «vicent català», tots dos ciutadans de Castelló de la Plana. Finalment, transcriu les cobles dedicades a sant Vicent Màrtir i les acara amb la vida del sant del Flos Sanctorum.

15 Els protocols notariaus de Gaspar Ortigues es troben a l'Arxiu del Col·legi del Patriarca de València. Per les dades en què està documentat, és molt probable que siga el fill de Miquel Ortigues de qui heretaria la notaria amb tota la documentació. Ara bé, si el fill va heretar de son pare la notaria com era acostumat entre les famílies dels notaris, com és que els protocols de pare i fill han arribat a parar a arxius diferents?

Contingut dels manuscrits

1. CSC:¹⁶

- [1] f. 1^r-3^v: *Cobles fetes en laor de senta Maria Egipciaqua. Inc.*: «Reverent Egipciaqua».
- [2] f. 4^r-7^v: *Cobles fetes en laor de la gloriosa verge Maria intitulada de Monserrat. Inc.*: «Puix que Mare tan honrada».
- [3] f. 8^v-12^r: *Cobles fetes en laor del confessor e bisbe sent Martí. Sota: Ihesus Christus. Inc.*: «Puix sou sacerdot y bisbe tan digne».
- [4] f. 13^r-16^v: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Johan Evangeliste. Inc.*: «Sent Johan Evangeliste».
- [5] f. 17^r-21^r: *Cobles fetes en laor del beneyt sent Gil. Inc.*: «Puix de tanta reverència».
- [6] f. 22^r-25^r: *Cobles fetes en laor del gloriós apòstol sent Jaume. Inc.*: «Apòstol molt sant de gran sapiència».
- [7] f. 25^v-29^r: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Agostí. Inc.*: «Ornat sou de virtuts tantes».
- [8] f. 29^v-30^v: *La Salve Regina ordenada en cobles. Inc.*: «Puix per vós, verge Maria».
- [9] f. 31^r-34^r: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Berthomeu. Inc.*: «Antorcha de fe, apòstol benigne».
- [10] f. 35^r-38^r: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Thomàs apòstol. Inc.*: «Puix vostra virtut lo món tot esmalta».
- [11] f. 39^r-42^r: *Cobles fetes en laor del gloriós apòstol sent Andreu. Inc.*: «Puix vostra virtut a tots nos convida».
- [12] f. 43^r-46^v: *Cobles fetes en laor del gloriós prothomàrtir sent Esteve. Inc.*: «O ver prothomàrtir de molta constància».
- [13] f. 47^r-49^v: *Cobles fetes en laor del gloriós màrtir sent Ypòlit. Inc.*: «Puix veig sou dotat de gràcia tanta».
- [14] f. 50^r-53^r: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Vicent màrtir. Inc.*: «Màrtir molt sant, fortíssim y admirable».
- [15] f. 54^r-57^v: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Ffrancés. Inc.*: «Puix entre·ls sants sou vós de valor tanta».
- [16] f. 58^r-62^v: *Cobles fetes en laor del gloriós confessor sent Domingo. Inc.*: «Puix sou sant tan venerable».
- [17] f. 63^r-65^v: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Breç [afegit posteriorment Bricio]. Inc.*: «De tantes virtuts portau vestidura».
- [18] f. 56^r-68^v: *Cobles fetes en laor del gloriós arquebisbe sent Thomàs de Conturberi. Inc.*: «O sant excel·lent Thomàs Conturberi».
- [19] f. 69^r-71^v: *Cobles fetes en laor dels gloriosos apòstols sent Felip e sent Jacme. Inc.*: «Apòstols insignes de gran reverència».
- [20] f. 72^r-74^v: *Cobles fetes en laor del gloriós sent March Evangeliste. Inc.*: «Puix vostra valor

16 Col·lació extreta de la *Base de dades de manuscrits catalans de l'Edat Moderna*.

tan gran és y tanta».

[21] f. 75^r-77^v: *Cobles fetes en laor dels gloriosos sent Simó y sent Judes apòstols, les quals són estades ja fetes en laor de sent Felip y sent Jacme. Inc.:* «Apòstols beneyts Simó y sent Judes».

[22] f. 78^r-80^v: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Luch Evangeliste. Inc.:* «Puix sou lum de la fe nostra».

[23] f. 81^r-84^v: *Cobles fetes en laor de la beneyta senta Marta. Inc.:* «Puix servís ab amor tanta».

[24] f. 85^r-88^v: *Cobles fetes en laor del gloriós sent Thomàs de Aquí. Inc.:* «Puix tant [escrit damunt molt] clarament se mostra».

[25] f. 89^r-91^v: *Cobles fetes en laor del gloriós bisbe sent Basili. Inc.:* «Loar vull la vida de vós, sent Basili».

2. CSV:¹⁷

[1] f. 1^r-3^v: *Cobles fetes en laor del glorios sent pau prjmer hermjta. Inc.:* «Dels sants hermjtans».

[2] f. 4^r-7^r: *Cobles fetes en laor de la gloriosa senta bàrbera. Inc.:* «Puix entreles vergens».

[3] f. 7^v-10^v: *Cobles fetes en laor de la beneyta senta tecla. Inc.:* «Tecla verge gloriosa».

[4] f. 11^r-13^v: *Cobles fetes en laor del glorios sent macia. Inc.:* «Qui pot loar molt la gran valor vostra».

[5] f. 14^r-17^v: *Cobles fetes en laor del glorios apostol y evangeliste sent matheu. Inc.:* «Apostol insigne y molt venerable».

[6] f. 18^r-21^v: *Cobles fetes en laor del beneyt apostol sent bernabeu. Inc.:* «Puix als cels ab tanta gloria».

[7] f. 22^r-34^v: *Cobles fetes en laor del sant ladre appellat djmas. Inc.:* «Puix veg que dels fels portau la bandera».

[8] f. 25^r-27^v: *Cobles fetes en laor de la beneyta senta eularia. Inc.:* «Beneyta eularia qui dins barcelona».

[9] f. 28^r-31^v: *Cobles fetes en laor del glorios sent blay. Inc.:* «Sant de molta reverencia».

[10] f. 32^r-35^v: *Cobles fetes en laor del glorios sent honorat. Inc.:* «Entrels sants puix sou tan digne».

[11] f. 36^r-39^v: *Cobles fetes en laor del glorios apostol sent pau. Inc.:* «Puix apostol tan insigne».

[12] f. 40^r-43^v: *Cobles fetes en laor del glorios sent jordi. Inc.:* «Entrels cavallers insignes».

[13] f. 44^r-46^v: *Cobles fetes en laor del benaventurat sent anthonj de padua. Inc.:* «Puix fos de jhesus servent tan dignissim».

[14] f. 47^r-49^v: *Cobles fetes en laor de la gloriosa verge senta apollonja. Inc.:* «De tanta valor beneyta us contemple».

[15] f. 50^r-52^v: *Cobles fetes en laor del glorios cavaller sent lazer. Inc.:* «Mirant que del rey jhesus ver messies».

17 Com que no té foliació, l'hem creada nosaltres. S'ha de destacar que entre el text 33 i 34 s'han perdut alguns folis.

- [16] f. 53^r-57^v: *Cobles fetes en laor de la gloriosa senta magdalena en altra manera ordenades. Inc.*: «Del gran rey jhesus puix fos tan amada».
- [17] f. 58^r-60^v: *Cobles fetes en laor del glorios abat sent machari. Inc.*: «Puix fos vencedor daquell adversari».
- [18] f. 61^r-64^v: *Cobles fetes en laor dels gloriosos tres reys de orient. Inc.*: «Gaspar rey de gran prudencia».
- [19] f. 65^r-68^v: *Cobles fetes en laor del benaventurat sent anthonj. Inc.*: «Pare sou tan venerable».
- [20] f. 69^v-72^v: *Cobles fetes en laor del glorios martir sent sabastia. Inc.*: «Puix del poble sou deffensa».
- [21] f. 73^r-76^v: *Cobles fetes en laor del beneyt sent lois bisbe. Inc.*: «Loem vostra virtut santa».
- [22] f. 77^r-79^v: *Cobles fetes en laor de la gloriosa verge senta juliana. Inc.*: «Mirant que vences la fort gent pagana».
- [23] f. 80^r-83^v: *Cobles fetes en laor del benaventurat sent amador. Inc.*: «Dotat vos contemple de gracia tanta».
- [24] f. 84^r-87^v: *Cobles fetes en laor de la beneyta senta agnes. Inc.*: «Puix de deu sou tan amada».
- [25] f. 88^r-91^v: *Cobles fetes en laor de la beneyta senta margarita. Inc.*: «Margarita molt benigna».
- [26] f. 92^r-95^v: *Cobles fetes en laor de la beneyta senta lucia. Inc.*: «Lucia verge molt pura».
- [27] f. 96^r-99^v: *Cobles fetes en laor de la gloriosa senta catharina de çena. Inc.*: «Les virtuts de vos son tantes».
- [28] f. 100^r-103^v: *Cobles fetes en laor del benaventurat sent gujillem. Inc.*: «Puix sant tan insigne y tant comendable».
- [29] f. 104^r-106^r: *Lo credo in deum ordenat en pla per obres rjmades. Inc.*: «Per obtenir salvació».
- [30] f. 106^v-109^r: *Cobles fetes en laor dels gloriosos nostre pare adam y nostra mare eva. Inc.*: «Les grans laors qui recitar poria».
- [31] f. 110^r-113^r: *Cobles fetes en laor de la gloriosa verge maria de pietat ab set virtuts contraries als set peccats mortals ab les quals aquella per pietat nos deliura de aquells ordenades sobre lo exercici de la mar e art dels navegants en aquella. Inc.*: «Los navegants en mar de crjms molt alta».
- [32] f. 113^v-114^v: *Cobles fetes sobre la aparicio que feu nostre senyor deu jhesuchrist a la sua beneyta mare lo jorn de pasqua quant fonch resucitat. Inc.*: «Ja confirmat aquell tan gran misteri».
- [33] f. 115^r-115^v: «Daquest mon trist questava de lum pobre».
- [34] f. 116^r-118^v: *Cobles fetes en laor de la santa vera creu. Inc.*: «O arbre sant qujns dau lo fruyt de vida».

HISTÒRIA DELS MANUSCRITS

Sembla prudent datar la composició de les cobles dels dos manuscrits entre les acaballes del segle xv i les albadades del segle xvi. Les filigranes que es troben en el paper posen en evidència aquest interval de temps que, d'altra banda, coincideix exactament amb el període més actiu d'Ortigues en la seua activitat com a notari.¹⁸ Que se sàpiga, les composicions mai van sortir a impremta llevat de dues oracions, *La salve Regina* i *Lo Credo in Deum*, que com ja hem comentat es troben publicades al *Plant de la Verge Maria*. L'enquadernació i el procés de redacció que es desprén de la composició i del contingut no ofereixen massa pistes sobre quins són els motius pels quals trobem el manuscrit dividit en dos. D'hipòtesis, se'n poden crear moltes, però l'únic cert fins el moment és que només es pot detectar el manuscrit després del moment de composició a casa del llibreter i bibliòfil Gregori Maians Siscar en algun moment del segle xviii segons es desprén de l'*ex libris* que hem anotat més amunt. Hi ha, per tant, un buit documental de dos-cents anys difícil d'emplenar amb informacions que no siguin meres suposicions. Atenent al procés de redacció i al relligat dels quaderns, es podria acabar pensant que l'autor va redactar les composicions en quaderns solts i que aquests van estar relligats més tard per algun llibreter, per bé que l'ordre d'aparició dels quaderns degué ser fruit d'una planificació prèvia del mateix autor, com ja s'ha a puntat més amunt.

No sabem si hi hagueren més quaderns amb més composicions, el que sembla evident és que els manuscrits no estaven en disposició de ser enquadrats atès el gran nombre d'anotacions i correccions que presenten i que per tant es quedaren sense relligar. Així doncs, uns quaderns solts serien més susceptibles de perdre's o de publicar que un volum sencer, fet que conduiria a pensar fins i tot que els manuscrits actuals només serien una part de l'obra de l'autor. No debades, les composicions que apareixen també al *Plant* bé podrien haver estat inserides en un altre quadern com els que es troben relligats en els manuscrits.

18 A l'Arxiu del Regne de València es poden trobar els protocols de Miquel Ortigues: 3162 (1477-1482), 10440 (1488-1492), 10251 (1499), 2752 (1503-1504) i 10252 (1505-1508).

No sé sap si fou Gregori Maians o algun altre llibreter qui intitulà el volum CSV «Poesias Valencianas T. II», però aquest detall fa creure que una mateixa persona degué posseir els dos volums i hagué de posar el mateix títol al primer volum. Segons apunten Massó Torrents i Rubió i Balaguer (1989: 2-5), Pere Salvà, en relligar aquest volum, va fer desaparèixer el títol i d'aquesta manera, independitzava el volum de qualsevol altre. Això situa aquest relligament entre 1847 i 1870, època en què Pere Salvà visqué el seu període com a llibreter a València després de l'exili que encetà son pare a París i Londres.

Sense saber com ni de quina manera, el primer volum passa a disposició de la Biblioteca de Pere Salvà i Mallén.¹⁹ Hem de pensar que des que mor Gregori Maians el 1781 fins que naix Vicent Salvà, llibreter i pare de Pere Salvà, el 1786 passen 5 anys. No tenim notícies de com el manuscrit passà dels prestatges de la Biblioteca Maiansiana i anà a parar a les mans dels Salvà dècades després. Entenem que el segon volum no va estar mai en possessió de la família Salvà ja que no compta amb l'enquadernació del primer. No tindria sentit enquadrar-ne un i l'altre no. Després de la desfeta de la Biblioteca de Salvà a finals del segle XIX, el volum CSC va ser adquirit pel llibreter londinenc Quaritch després del 1879. I després de passar per algunes mans més, l'Institut d'Estudis Catalans el va adquirir a París el 1907 i el va catalogar a la Biblioteca de Catalunya. El segon volum no isqué mai de València i només se sap que anà a parar a la Biblioteca particular de Josep Enric Serrano Morales. Més endavant, aquesta biblioteca passà a formar part de la primera base de dades de l'actual Biblioteca Municipal de València.

CONSIDERACIONS FINALS

L'estudi minuciós dels manuscrits del *Cançoner sagrat* ens ha ofert la possibilitat de revisar aspectes i consideracions que la crítica havia aportat al llarg dels anys. Tot i les descripcions que ja existien tant en els catàlegs bibliogràfics del segle XX com en les

19 Fou Salvà qui intitulà el manuscrit com a *Cobles fetes en laors de diversos sants*.

plataformes digitals més modernes, hem volgut analitzar de nou els dos manuscrits per a obtenir una visió conjunta i arribar a conclusions globals sobre la totalitat de l'obra.

L'observació i la comparació de les filigranes d'un i altre manuscrit dóna a entendre que, a grans trets, l'autor utilitzà un tipus de material per a la composició d'uns quaderns i un altre tipus per a uns altres. Les diferències del paper entre els quaderns de cada manuscrit explica el procés de composició i confirma la tesi sobre la redacció continuada i programada de les poesies. Diguem-ho d'una altra manera, ara sabem amb certesa que l'autor composà el *Cançoner sagrat* quadern a quadern i que la distribució de les poesies responia a una programació prèvia.

La coincidència entre algunes filigranes dels manuscrits amb alguns documents notariais de Miquel Ortigues no hauria de ser un motiu suficient per a determinar l'autoria. Molt més concloents semblen els acaraments cal·ligràfics entre els manuscrits i els protocols de Miquel Ortigues. Com ja hem apuntat, si bé és cert que existeixen variacions, la lletra literària dels manuscrits i alguns documents notariais d'Ortigues és idèntica.²⁰ Trobem encara més coincidències en comparar la cal·ligrafia de les correccions i les segones lliçons dels manuscrits amb la redacció dels protocols.

Aquestes correccions i segones lliçons donen compte del procés de composició dels quaderns. Demostren que els manuscrits no eren en cap cas una obra definitiva i que l'autor tenia un cert interès en el perfeccionament i millora del producte literari. La quantitat de noves lliçons als marges, entre els versos i entre cobles podria haver estat al darrere d'un procés de revisió final abans d'una eventual publicació o un possible lliurament a la impremta. Recordem que dues de les obres que trobem al *Cançoner sagrat* s'editen posteriorment en el *Plant de la Verge Maria*. Les diferents mides de les caixes d'escriptura fan pensar que l'autor, abans d'escriure la composició, ja coneixia

20 En els quasi 30 anys d'activitat notarial de Miquel Ortigues es poden apreciar modulacions en la pròpia cal·ligrafia. A més, la figura del notari comprenia un gran registre cal·ligràfic segons el gènere i la tipologia documental. No és estrany, doncs, que puguin haver diferències entre els protocols notariais i els manuscrits del *Cançoner sagrat*.

l'extensió, per la qual cosa caldria contemplar la possibilitat que les composicions podrien haver estat copiades a partir d'un esborrany anterior.

El treball de revisió i correcció, doncs, és la demostració del tarannà literari d'un escriptor preocupat per la factura final de la seua creació. Els manuscrits autògrafs no són només un document personal d'entreteniment, hi ha al darrere alguna motivació per a fer arribar els textos més enllà de la devoció personal. Caldrà estudiar més a fons la funcionalitat de l'obra tenint en compte elements diversos com la disposició dels quaderns i de les composicions que els conformen; les dimensions de les caixes d'escriptura; la selecció hagiogràfica, mariana i oracional de l'autor; les marques de les dos veus als marges de la composició dedicada a la Pietat; o l'aparició de dues oracions en el *Plant de la Verge Maria*.

La recerca documental als arxius històrics es prefigura com l'única via possible per a continuar resseguint la història dels manuscrits i del seu autor. A hores d'ara no tenim l'absoluta certesa que Miquel Ortigues siga l'autor dels manuscrits del *Cançoner sagrat*, però el treball sobre els seus protocols notariais ofereix unes vies d'investigació que fan més pròxima la resolució d'aquest interrogant.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- AMADES, Joan & Josep COLOMINES (1946-1948), *Els goigs*, Barcelona, Orbis.
- BITECA (2015), Beltran, Vicenç & Gemma Avenoz, & Lourdes Soriano, *Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians i Balears*, dins *Philobiblon*, Berkeley, Bancroft Library <http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/biteca_es.html> [Consulta: 15/01/2017].
- BOHIGAS, Pere (ed.) (1968), *Cincuenta años de la antigua Biblioteca de Cataluña*, Barcelona, Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona.
- BRIQUET, Charles-Moïse (1923), *Les filigranes: dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, 4 vols., Leipzig, Karl W. Hiersemann.
- CABANES, María Luisa, María Milagros CÁRCEL, & Mari Carmen YAGO (1974), «El archivo de la colegiata de Játiva y sus filigranas», *Ligarzas*, 6, València, Universitat de València-Departament d'Història Medieval, p. 5-120.
- COURCELLES, Dominique de. (1986a), «De la louange collective à l'angoisse du salut individuel: Étude du ms. 3 de la bibliothèque de Catalogne à Barcelone», *Mélanges de la Casa Velázquez*, 22, p. 111-119.
- COURCELLES, Dominique de. (1986b), «Els cossos dels sants en els càntics catalans del final de l'Edat Mitjana», *Estudis de literatura catalana en honor de J. Romeu i Figueras*, 1, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalana-Universitat Autònoma de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 377-393.
- DUTTON, Brian, et al. (1982), *Catálogo-Índice de la poesía cancioneril del siglo xv*, Madison, Hispanic Seminary of Medieval Studies.
- FOULCHÉ-DELBOSC, Raymond, & Jaume MASSÓ I TORRENTS (eds.) (1912), *Cançoner sagrat de vides de sants*, Barcelona, Societat Catalana de Bibliòfils.
- GARCIA, Marinela (2016), «Ordenat per lo discret en Miquel Ortigues, notari de València. Sobre l'autoria i les edicions de Lo plant de la Verge Maria fins al segle XXI», *La literatura medieval hispánica en la imprenta (1475-1600)*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- GINER, Rosa (1991), *Descripció dels manuscrits del fons Serrano i Morales*, València, Ajuntament de València.
- BIBLIOTECA DE CATALUNYA (1959), *Guía de la Biblioteca Central de la Diputació Provincial de Barcelona*, Barcelona, Diputació Provincial.
- INSTITUT DE RECHERCHE ET D'HISTOIRE DES TEXTES (1977), *Guide pour l'elaboration d'une*

- notice de manuscrit*, París, Centre National de la Recherche Scientifique.
- MARTÍNEZ, Tomàs (2014), «Creación y devoción en cancioneros catalanes: el Cançoner sagrat de vides de sants», *Revista de Poética Medieval*, 28, p. 77-92.
- MASSÓ i Torrents, Jaume (1906), «Manuscrits catalans de València», *Revista de Bibliografia Catalana. Catalunya-Balears-Rosselló-València*, 6, p. 145-269.
- MASSÓ i Torrents, Jaume (1914), «Bibliografia dels antics poetes catalans», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1.
- MASSÓ i Torrents, Jaume (1932), *Repertori de l'antiga literatura catalana. La poesia*, 1, Barcelona, Alpha.
- MATEU Ibars, M. Dolores (1970), «San Vicente Mártir en las Cobles fetes en laors de diversos sants», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 46/1, p. 377-393.
- MCEM Base de dades de *Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna*, dir. Eulàlia Duran, coord. Maria Toldrà, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans <<http://mcem.iec.cat>> [Consultat: 15/01/2017].
- MIQUEL I PLANAS, Ramon (1915), «El Cançoner devot de'n Miquel Ortigues (segle XVI)», *Bibliofília. Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular*, 2, Barcelona, p. 1-55.
- PALÀCIOS, Josep (ed.) (1977), *Poesia religiosa del segle XVI. III, Lo Plant de la verge Maria (1512), Cobles noves de la verge Maria (1519), Cobles novament emprimides de la salutació de nostra senyora (1535)*, València, Gràfiques Soler.
- PARRAMON, Jordi (1992), *Repertori mètric de la poesia catalana medieval*, Barcelona, Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RIBELLES Comín, José (1929), *Bibliografía de la lengua valenciana*, 2, Madrid.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, & Jaume MASSÓ TORRENTS (1989), *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya*, 1, Barcelona, Biblioteca de Catalunya.
- SALVÀ I MALLÉN, Pere (1872), *Catálogo de la Biblioteca de Salvá*, 1, Valencia, Imp. de Ferrer de Orga.
- VALLS I SUBIRÀ, Oriol (1970), *Paper and watermarks in Catalonia*, 2 vol., Amsterdam, The Paper Publications Society.